

שבט התשע"ד

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

תרומה אל מול מס לבנין המקדש

לפרשת תרומה (על פי שיעורים של הרב משה ליכטנשטיין והרב יצחק לוי)

שְׁלֹמֹה לֵאמֹר. יב הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר-אַתָּה בָּנִה אִם-תִּלְדָּךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשִׁמְרַתְּ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי לְלַכֵּת בָּהֶם וְהִקְמַתִי אֶת-דְּבָרֵי אֶתְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-דָּוִד אָבִיךָ. יג וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת-עַמִּי יִשְׂרָאֵל.

ואולם, ההפטרה אינה מספרת רק את סיפור הבניין, אלא פותחת ועוסקת גם בתהליך איסוף החומרים למקדש. הרב משה ליכטנשטיין מדגיש שגם התורה אינה מייחסת חשיבות רק לתוצאה הסופית של מצות בניין בית המקדש, אלא מחשיבה ומדגישה גם את תהליך הבנייה. נקודה זו בולטת בתחילת הפרשה: התורה איננה מתמקדת רק בפסוק "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", שמבטא את המטרה הסופית של בניין המקדש והשראת השכינה, אלא פותחת בציווי על לקיחת התרומה וגיוס המשאבים מאת העם (שמות כ"ה) מקור 2:

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. וזאת התרומה אשר תקחו מאתם...

וקל לראות את הדגש בפסוק על התרומה ועל נדיבות הלב בולט. גם תיאור מלאכת המשכן בספר שמות מדגיש מאוד את רוח ההתנדבות של העם כולו, המתבטאת בשימוש חוזר ונשנה בביטויים שונים: תרומה, נדבה, נשיאת לב. למשל (שמות ל"ה, כא-כב) מקור 3:

ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת ה' למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש. ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל איש אשר הניף תנופת זהב לה'

והכתוב ממשיך ומפרט מה נדבה כל קבוצה בעם, ומסיים (שם, כט):

כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה ה' לעשות ביד משה הביאו בני ישראל נדבה לה'

הפטרת השבוע לקוחה, מתיאור בניין שלמה בספר מלכים א (ה' כ"ו – ו' י"ג) מקור 1:

כו וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר-לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם. כז ויעל המלך שלמה מס מכל-ישראל ויהי המס שלשים אלף איש. כח וישלחם לבנונה עשרת אלפים בחדש חליפות חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו ואדנירם על-המס. כט ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמונים אלף חצב בהר. ל לבד משרי הנצבים לשלמה אשר על-המלאכה שלשת אלפים ושלש מאות הרדים בעם העשים במלאכה. לא ויצו המלך ויסעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית. לב ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית.

א ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני-ישראל מארץ-מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על-ישראל ויבן הבית לה'. ב והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים-אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו. ג והאולם על-פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על-פני רחב הבית עשר באמה רחבו על-פני הבית. ד ויעש לפית חלוני שקפים אטומים. ה ויבן על-קיר הבית יצוע (יציע) סביב את-

קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב. ו היצוע (היציע) התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה פי מגרעות נתן לפית סביב חוצה לבלתי אחז בקירות-הבית. ז והבית בהבנתו אבן-שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל-כלי ברזל לא-נשמע בבית בהבנתו. ח פתח הצלע התיכנה אל-פתח הבית הימנית ובלולים יעלו על-התיכנה ומן-התיכנה אל-השלשים. ט ויבן את-הבית ויכלהו ויספן את-הבית גבים ושררת בארזים. י ויבן את-היצוע (היציע) על-כל-הבית חמש אמות קומתו ויאחז את-הבית בעצי ארזים. יא ויהי דבר-ה' אל-

”ויהי לשלמה שבעים-אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר”.

אמנם בספר דברי הימים נאמר (דה"א כ"ט, ו-ט)

מקור 5:

”ויתנדבו שרי האבות ושרי שבטי ישראל ושרי האלפים והמאות ולשרי מלאכת המלך... וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לה' וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה”.

אבל דבר זה אינו מוזכר במלכים¹, ומכל מקום, מדובר בעיקר בשיתוף ראשי העם (המקבילים לנשיאים של תקופת המשכן), ואף זאת ביזמתו של דוד המלך (כתיקון לכך שלא שיתף את העם עד עתה) וכחשלמה בלבד למה שהכין הוא עצמו.

אולם, מדגיש הרב ליכטנשטיין, מחירה של היעילות המושגת ע"י הגיוס הממלכתי הוא בהזדהות העם עם הנעשה. אין המשימה נתפסת בעיניהם כאתגר דתי מרומם, אלא כמטלה שיש לעמוד בה. בעקבות החלטת שלמה על גיוס כפוי, אין הזכות לעבוד בבניין המקדש נתפסת כהזדמנות מופלאה ונדירה להיות מבוני המקדש, שנפלה אך ורק בחלקם של בני הדור ההוא, אלא נחשבת לחלק מדרישותיו של המלך. המדיניות של הטלת מס כפויה והנחתת החובה מלמעלה מביאות את העם להתמררות, שהרי טבעו של האדם להתמרד נגד כל מס או חובה כפויים.

כמו כן, לשם ביצוע המשימה יש צורך במערכת של ממונים שתכפה את המס, וכך נוצר מנגנון בעל סמכויות, היוצר חיץ נפשי נוסף בין נותני הכסף למלאכה לבין המשימה. ומעיר הרב ליכטנשטיין, שאם נשים לב ללשון הפסוק המתאר את גיוס העובדים, נוכל לחוש בנקל בפער שבין האדם הפשוט הנשלח ללבנון לבין הממונה עליו:

”חודש יהיו בלבנון, שניים חודשים בביתו - ואדונירם על המס”.

קשה להניח שלא התגנבה ללבם התחושה שהם אינם עובדים עבור האידיאל אלא עבור הממונה. ואכן, הפסוק מתאר עובדים אלו כעבדי שלמה, ולא כאנשים המתנדבים לבניין המקדש:

”ויהי לשלמה שבעים-אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר... ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים”.

וכעבור פסוק וחצי אנו שומעים על מערכת שלמה של פיקוח והשגחה, המתוארת כ

ההתנדבות הייתה כה גדולה, עד שהעם הביא יותר מכפי הצורך, ומשה נזקק להפסיק את התרומה (שם ל"ו, ג-ז) **מקור 4:**

ג וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֶת כָּל-תְּרוּמַת אֲשֶׁר הָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִלְאכַת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם הָבִיאוּ אֵלָיו עוֹד וְנָדְבָה בְּבָקָר בְּבָקָר. ד וַיָּבֹאוּ כָּל-הַחֲקָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל-מִלְאכַת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ-אִישׁ מִמִּלְאכְתּוֹ אֲשֶׁר-הֵמָּה עֹשִׂים. ה וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר מִרְבִּים הָעַם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לְמִלְאכָה אֲשֶׁר-צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ. ו וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֶל-יַעֲשׂוּ-עוֹד מִלְאכָה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכְלָא הָעַם מִהָבִיא. ז וְהַמִּלְאכָה הִיְתָה דִים לְכָל-הַמִּלְאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר.

כמו כן, בפסוקים הפותחים את פרשת תרומה, ניתנת גם רשימה ארוכה של החומרים הנצרכים למשכן. ונשאלת השאלה, הרי חומרי הגלם הנדרשים לבניין הכלים מוזכרים לאחר מכן במסגרת הציווי על בניין כל כלי, ומה טעם לרכזם ברשימה משותפת בתחילת הפרשה? מובן מאליו שאם הארון זקוק לזהב ובגדי הכהונה לתכלת וארגמן, אזי צריכים לאסוף את המשאבים הללו מאת העם!

מסתבר, אומר הרב ליכטנשטיין, שהרשימה בתחילת הפרשה נועדה להדגיש שאיסוף החומרים הינו מטרה העומדת בזכות עצמה, וזאת מפאת חשיבותה של פעולת ההתנדבות באשר היא. נכונות העם לתרום ולהתנדב מהווה מטרה רוחנית ומצווה כשלעצמה, ועל כן התורה מדגישה אותה בתחילת הפרשה. **לסיכום, התורה לא ראתה חשיבות רק בעצם בניין המשכן, אלא ייחסה חשיבות גם לתהליך בנייתו - לנכונותו של העם לתרום למענו ולמעורבותם של בני ישראל בבניין המשכן.**

בין מס לנדבה

לאור האמור לעיל, הרי שאף את בניין המקדש ע"י שלמה ראוי לבחון לאור הקריטריונים הללו. והנה, כבר מן הפסוק הראשון, המתאר את גיוס העם לבניין בית המקדש, ניתן להבחין בהבדל התהומי שבין שני המפעלים. אם בפרשת תרומה הדגש הוא על נדיבות הלב ועל התרומה מרצון, הרי שבספר מלכים מדובר על מס! שלמה אינו פונה לעם ומנסה להלהיב את רוחם, אלא מטיל עליהם מס. שיטת הפעולה של גיוס שלושים-אלף איש ושליחתם ללבנון ברוטציה תלת-חודשית יוצרת מערכת הרבה יותר יעילה מאשר פנייה לעם ובקשה לסיוע על בסיס התנדבותי. הפסוקים מתארים מפעל כביר ויעיל, המפעיל כוח אדם מגוייס בקנה מידה מסיבי:

1 ייתכן שציון הדבר בספר דברי הימים הוא ביטוי ספרותי למגמתו הכללית של עזרא הסופר, מחבר הספר, לתאר את בניין הבית השני כדומה לבניין המשכן מבחינת המעורבות האינטנסיבית של העם (ואין כאן המקום להאריך בכך).

השלכות הכפייה

אלא שלהחלטה זו של שלמה היו השלכות מאד משמעותיות. העם לא ראה את עצמו כשותף במפעל מרומם, אלא כפועל מכוח צו גיוס ומטלת מיסוי, ולזה היה מחיר רוחני כבד. גם אם בדרך החלופית בניין המקדש היה מתעכב לאורך שנים, עדיין יש לתהות אם לא עדיפה שיטה שתעניק לעוסקים במלאכה תחושת מעורבות, ואפילו במחיר היעילות.

יתר מכך; נראה שאף מחיר לאומי כבד שולם על מדיניות זו, של חוסר התחשבות בצרכי העם וברצונותיו. והכוונה, כמובן, לחלוקת הממלכה עם פטירתו של שלמה. קשה שלא לראות כי טענות העם על המיסוי הכבד אינן לוקחות בחשבון את הצורך בכסף למימון מפעל בניית המקדש, שדרש משאבים כספיים ואנושיים מרובים (אם כי יש לזכור ששלמה השתמש באותם מנגנונים גם לבניית בית המלך וביתו של בת פרעה שאליהם היה העם מחובר פחות, ובפרט לביתה של בת פרעה). סביר להניח, שלו היה שלמה משתף את העם בעשייה, העם לא היה רואה בזה חובה אלא זכות, וכל מה שהמס שניתן לבניין המקדש לא היה נתפס כחלק מנטל המס הכבד. אבל היות והדבר נעשה בצורה של מס כפוי, ובליווי ניצבים שתפקידם לרדות בעם, הרי שגם משימת בניין המקדש נתפסה בעיניהם כמיסוי, ובבוא יום הפקודה בין העם לבין בית שלמה, נלקח אף נטל זה בחשבון, ועמד בבסיס הנתק שבין שלמה ובנו לבין העם.

איזה שימוש עשה שלמה במה שהכין דוד אביו

בסיום מלאכת בית ה' נאמר (מל"א ז', נא; מקבילה בדה"ב ה', א) **מקור 7:**

וְתִשְׁלַם כָּל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית ה' וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת קֶדְשֵׁי דָוִד אָבִיו אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּלִים נִתְּן בְּאֶצְרוֹת בֵּית ה'.

ונשאלת השאלה, מדוע לא השתמש שלמה בקודשים שהכין דוד אביו? דורשים על כך בפסיקתא רבתי (ו)

מקור 8:

יש דורשין לשבח יש דורשין לגנאי.

דרוש לשבח: דוד ביקש על הדבר, אמר לו: רבון העולמים, צופה אני בנבואתי שסוף בית המקדש עתיד ליחרב, וכל מה שהפרשתי הוא מבתי עכו"ם שהייתי מחריב, שלא יהיו האומות העולם אומרים מה דוד סבור החריב בית אלהינו ועשה בית לא-להים נינערו אלהינו וגבו נקמתם והחריבו בית א-להים, לכך נתפלל שלא יצטרך להם שלמה.

ומי שדורש לגנאי: שבא הרעב בימי דוד שלש שנים והיה לדוד כמה תסבריות צבורין כסף וזהב מה שהיה מתקן לבניין בית המקדש, והיה צריך להוציאו להחיות

"שרי הנצבים לשלמה אשר על המלאכה שלושת אלפים ושלוש מאות הרודים בעם העושים במלאכה".

ההנגדה לתנועת ההתנדבות המרשימה של הקמת המשכן אינה יכולה להיות גדולה יותר.

המשכן האינטימי והמקדש הנשגב

יש כמובן הבחנה בסדר הגודל בין המשכן למקדש. המשכן הינו מקום קטן ואינטימי. מימדיו הפיזיים אינם גדולים, והוא משדר תחושת קרבה בין האדם למקום. לא מדובר במבנה מרשים אלא במקום אינטימי, המשדר נגישות לאדם. המקדש, לעומתו, הינו בניין אדיר ורב רושם, המשדר שגב והוד.

חלק מהשינויים בין המשכן למקדש, מבטאים את המעבר מן הראשוניות והזמניות ששיקף המשכן במדבר, לקביעות המקדש בקרב העם השוכן לבטח בארצו. מעבר זה מתבטא בהגדלת המקום, בהוספת יציעים לבית עצמו, בתוספת הכרובים, בשינוי החומרים, בריבוי הכלים ובשינויים אחרים במבנה כולו, כדברי הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"א ה"א) **מקור 6:**

ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר 'לרומם את בית א-להינו' (עזרא ט', ט), ומפארין אותו ומייפין כפי כחן. אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו הרי זו מצוה.

הבדלים אלו בין המשכן למקדש גוררים גם את הפערים המשמעותיים בין מפעלי הבנייה של המשכן והמקדש. בניית המשכן יכולה הייתה להיעשות באופן צנוע הרבה יותר מאשר בניין המקדש, שחייב מפעל הנדסי וארגוני רב-מימדים.

בהחלט ייתכן שהצורך להרים פרוייקט כה כביר ומסובך, הוא העומד בבסיס החלטת שלמה לוותר על המודל ההתנדבותי. הקמת המשכן הייתה יכולה להסתפק בחומרי הגלם שהיו בנמצא עם ישראל בהליכתם במדבר וברמת המומחיות שהייתה מצויה אצל ישראל בלבד, ועל כן ראוי היה לבססה על מתנדבים ותרומות מטעם העם. אולם בניין המקדש מחייב גיוס משאבים ממרחקים, הבאת מומחים שונים וסדרי גודל אדירים של חומרי גלם. במשימה שכזאת, לא הייתה שום אפשרות לסמוך על התנדבות עממית. רק מפעל ממלכתי, המשתמש בסמכות המיסוי והגיוס תוך כדי הסתמכות על קשרי חוץ עם ממלכות שכנות, רק הוא יכול להביא את בניין המקדש לידי סיום מוצלח. לכן, מסביר הרב ליכטנשטיין, ייתכן מאוד שלמרות ששלמה הכיר בעדיפותה של מערכת התנדבותית, עדיין חשש שמא היא לא תאפשר את השלמת המשכן, ועל כן ויתר עליה.

וכך גם בתוספות בברכות (יח ע"א), הדורשים את הביטוי
 "שני ארְאֵל מואב" (שמ"ב כ"ג, כ) **מקור 12:**
 "על שם דוד ושלמה שבנו את הבית ובאו מרות
 המואביה".

נמצאנו למדים שבית המקדש – ויותר מכך: ירושלים
 כולה כעיר המקדש – הנם מפעל משותף של דוד ושלמה.
 כל אחד משני המלכים תרם את חלקו הייחודי, אך רק
 יחדיו יצרו הם את היצירה השלמה של עיר ומקדש בלְבָה
 כדרשת חז"ל (בבא קמא צז ע"ב) **מקור 13:**
**תנו רבנן: איזהו מטבע של ירושלים? דוד ושלמה מצד
 אחד, וירושלים עיר הקודש מצד אחר**

ונשאלת השאלה: מדוע נבנה בית ה' על ידי שני מלכים,
 ולא על ידי מלך אחד בלבד? ומציע הרב יצחק לוי מספר
 תשובות אפשריות לשאלה זו:

ראשית, ייתכן שמצב זה בא למנוע תחושה של המלך
 שברוב עצמתו ויכולותיו הוא 'מסדר' לריבונו של עולם
 מקום, ובין יתר מפעלי הבנייה המלכותיים הוא בונה גם
 בית לה'. שיתוף שני מלכים בבניין מקטיף את ההרגשה
 הזאת. (ראה גם הסעיף הבא)

שנית, בבניין הבית על ידי אב ובנו יש ממד של קביעות.
 העמדת שושלת מלכות קבועה היא שמאפשרת את בניין
 הבית, ושושלת זו היא היא שבונה אותו.

משמעות שלישית היא שהבנייה נעשית על ידי שני
 מלכים בעלי אישיות שונה. דוד החל את חייו כרועה צאן
 ועבר התמודדויות גדולות מאוד עד שעלה למלכות; דוד
 הוא דגם ומופת למידת השפלות והענווה ולתחושת תלות
 עמוקה בקב"ה מחד גיסא ובשבטי ישראל מאידך גיסא;
 התמסרותו הבלתי-פוסקת של דוד לעניין המקדש,
 שהתקיימה עוד בטרם מלך בפועל והתמידה גם לאחר
 שנאמר לו במפורש כי לא יוכל לבנותו בעצמו, היא
 מתכונותיו הבולטות; ותכונה מובהקת אחרת שלו היא
 זיקתו הבלתי-אמצעית לארון, הכלי המבטא יותר מכול
 את השראת השכינה. כל אלו מסבירים את קריאת
 המקדש על שמו של דוד ('מזמור שיר חֲנֻכַּת הבית
 לדוד'), ששורש נשמתו במקדש.

שלמה, לעומתו, נולד בחצר המלכות וקיבל מן המוכן
 מדינה הנהנית מגבולות שלום רחבים ומשפע כלכלי
 אדיר. העולם כולו עולה אליו לרגל ומכיר בחכמתו,
 בעצמתו, בעושרו ובהשפעתו. כל אלו מביאים את שלמה
 לסגנון שונה לחלוטין של מלכות: לא תלות בשבטים, כי
 אם מינוי מנגנון מלכותי של נציבים השולט בעם; לא
 שפלות וענווה, כי אם ביטחון עצמי גדול והכרה עמוקה
 בערכו בעיני עמו ובעיני העולם כולו. בניגוד לדוד, זיקתו
 הברורה של שלמה אינה לארון אלא דווקא לבמה בגבעון
 – למזבח ולהקרבת הקרבנות. בכל אלו – באופיו,
 באישיותו ובמידותיו – משלים שלמה את קומתו של

את הנפשות, ולא עשה כן. אמר לו הא-להים: בני
 מתים ברעב ואתה צובר ממון לבנות בו בניין, לא היית
 צריך אלא להחיות בו נפשות, לא עשית כן, חייך אין
 שלמה נצרך ליטול הימנו כלום.

ומוסיף אברבנאל **מקור 9:**

כמו שלא רצה שדוד יבנה את הבית בימיו לפי שדמים
 רבים שפך, כן לא הסכים שיבנה אותו מהממון אשר
 אסף במלחמותיו משלל הגויים. אך שלמה שהיה איש
 שלום ומה שקיבץ מהממון היה בשלום ובמישור הוא
 יבנה את הבית מזה הממון ולא מדבר אחר כי ה' עוז
 לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.²

וייתכן שיש כאן גם ביטוי של עצמאות: שלמה מבקש
 לבנות את הבית מכוחו הוא.

עם זאת, בדברי הימים מפורש כי שלמה השתמש לפחות
 בחלק ממה שהכין דוד (ודוק: מדובר כאן בשלל
 מלחמה!) (דה"א י"ח, ח) **מקור 10:**

**וּמִטְבַּחַת וּמִכּוּן עָרֵי הַדְּעָזָר לְקַח דָּוִד נְחֹשֶׁת רַבָּה מְאֹד
 בַּה עָשָׂה שְׁלֹמֹה אֶת יָם הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת הַעֲמוּדִים וְאֶת כְּלֵי
 הַנְּחֹשֶׁת**

דבר נוסף שנראה פשוט כי שלמה השתמש בו הן תכניות
 הבית שמסר לו דוד; לאור הכתוב בדברי הימים (דה"א
 כ"ח, יט, "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות
 התבנית") ולאור מסורת חז"ל על מסירת מגילת המקדש
 ממש עד דוד ומדוד לשלמה, אין זה סביר ששלמה שינה
 מן התכניות המקוריות. כמו כן, אין סיבה להניח
 ששלמה שינה דבר מה מחלוקת הכהנים והלוויים על
 ידי דוד (דה"א כ"ג-כ"ו).

המקדש וירושלים – מפעל משותף של שני מלכים

למען הדיוק המקדש הוא למעשה מפעל משותף של דוד
 ושלמה, כאשר דוד יזם את הבניין, חיפש את המקום,
 מצא אותו, קנאו ובנה בו מזבח, והכין את התכניות,
 המשמרות והמעמדות; שלמה הוסיף בעלי מלאכה
 וחומרי בניין, בנה בפועל את המבנה והכלים, העלה את
 הארון מעיר דוד למקדש וחנך את הבית.

יתר על כן, חז"ל קובעים בכמה מקומות כי דוד היה
 שותף גם בבנייה עצמה: דוד בנה את היסוד, ושלמה –
 את הבניין עצמו. כך למשל במדרש זה (במדבר רבה יג
 ד). **מקור 11:**

**'ולזבח השלמים' וגו' (במדבר ז', יז) – אלו דוד ושלמה...
 ושניהם בנו בית המקדש: דוד עשה היסוד ושלמה בנאו**

2 בכך גם מסביר אברבנאל מדוע התחיל שלמה את בניין הבית רק בשנתו הרביעית
 (מל"א ו', א): נדרשו לו שלוש שנים לאסוף בעצמו את כל הדרוש לבניין.
 מנגמתו של שלמה להדגיש את עניין השלום בבניין הבית מתבטאת בתחומים
 רבים, כגון הרחבת איסור הבניין בגזית מן המזבח (שמות כ', כא) לכלל הבית
 (ראה מל"א ו', ז).

עמדו על כך שהאמביציה האישית של שלמה מילאה תפקיד בעייתי בבניין המקדש. וכך שינו במדרש שוחר טוב לתהלים **מקור 15**:

שאו שערים ראשיכם. את מוצא, בשעה שבנה שלמה את בית המקדש, בקש שלמה להכניס את הארון לבית קדשי הקדשים. והיה השער קטן - חמש אמות ארכו ושתים אמות וחצי רחבו, והארון היה אמה וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו. וכי לא אמה וחצי נכנסת בתוך שתים וחצי? אלא, באותה שעה דבקו השערים זה בזה. ואמר שלמה עשרים וארבעה רננות ולא נענה. אמר: שאו שערים ראשיכם, ולא נענה. חזר ואמר: שאו שערים ראשיכם ויבא מלך הכבוד, מי זה מלך הכבוד, ולא נענה. כיון שאמר: ה' א-לוהים אל תשב פני משיחך, זכרה לחסדי דויד עבדך - מיד נשאו שערים ראשם ונכנס הארון, וירדה אש מן השמים. ולמה נצטער שלמה כל כך? על ידי שנתגאה ואמר 'בנה בניתי בית זבול לך' וגו'.

רק כאשר שלמה מוכן לוותר על זהותו האישית ועל הישגיו ככרטיס הביקור שלו, והוא נאלץ להציג עצמו כתלוי בזכות אבותיו - רק אז יוכל להיכנס לתוך המקדש.

בהקשר זה, מעיר הרב ליכטנשטיין, שהפסוקים ביחזקאל כ"ח מתארים את חטא מלך צור כגאווה, ובמדרש ילקוט שמעוני שם הדברים מקושרים להשתתפותו של חירם בבניית המקדש **מקור 16**:

ולמה היה חירם דומה? לעבד שעשה לבוש לאדונו; כל זמן שהיה הלבוש על אדונו, העבד רואה והיה מתגאה - עשיתי זה הלבוש לאדוני. אמר האדון: אני קורע הלבוש, ולא יהיה העבד מתגאה עלי. כך חירם היה מתגאה על ידי ששלח ארזים לבית המקדש. אמר הקב"ה: הריני מחריב את ביתי, שלא יהיה חירם מתגאה עלי, שנאמר: פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך.

אם נחבר את שני המדרשים יחדיו, נגלה שכריתת הברית בין שלמה לחירם, המוזכרת בתחילת ההפטרה, איננה באה רק לציין שקט בטחוני ושותפות כלכלית שיאפשרו את בניין המקדש, אלא יש בה לציין זיקה עמוקה יותר בין שני האישים.

כפי שראינו, שלמה בונה את המקדש, אך תחושת ההישג האישי מעורבת במפעלו הכביר. ניתן, כפי שעושה המדרש שצוטט, לבוא בטענות על כך ולגנותו כמתגאה, ויש לכך בסיס איתן בפסוקים. עם זאת, אומר הרב ליכטנשטיין, נראה שדווקא בנקודה זו גדלותו. אדם אחר, בעל אמביציות כשלו, לא היה מפנה אותם לדבר שבקדושה אלא היה משתמש בכוחותיו להישגים בתחום

דוד, וכך נבנה המקדש על ידי שניים: דוד - שהוא היסוד, נקודת הראשית; ושלמה, הבן הממשיך, המייצג את הקביעות בכל המובנים.

"בנה בניתי בית זבול לך"

אבל מדגיש הרב ליכטנשטיין, יש לשים לב לכך שבית המקדש הראשון מכונה לעיתים קרובות "מקדש שלמה", אך מעולם לא שמענו שהמשכן ייקרא על שמו של משה. עובדה זו משקפת הבדל בסיסי בבין דימויו העצמי של שלמה לבין זה של משה. פעם אחר פעם, מדגישים הכתובים את הבית כבניינו של שלמה. כך, למשל, בתיאור הבית בהפטרה:

"והבית אשר בנה המלך שלמה לה"

לא "הבית" בפני עצמו, אלא "הבית אשר בנה המלך שלמה". כמו כן, לכל אורך הפרק, מיוחסות פעולות הבנייה לשלמה, כשכל הפעלים כתובים בלשון יחיד ומתייחסים אליו: "ויבן", "ויעש", "ויצף", "ויצו המלך ויסעו" וכיו"ב. לא בכדי פונה הקב"ה אליו ואומר "הבית הזה אשר אתה בונה", כי כל תהליך בנייתו מוצג כפרוייקט אישי של שלמה.

לשיא מגיעים הדברים בתפילת שלמה. התפילה פותחת בפנייה לקב"ה, מעידה על כך ש"ה' אמר לשכון בערפלי", ומייד לאחר מכן מכניסה את נימת ההישג האישי

מקור 14

"בנה בניתי בית זבול לך"

כלומר, המקדש אינו מוגדר כפרוייקט של העם שהמלך ניצח עליו, אלא כבניינו של המלך עצמו. מייד לאחר מכן, שלמה פונה לעם ומתאר את רצונו של דוד אביו לבנות את המקדש ואת תגובת הקב"ה עליה:

רק אתה לא תבנה הבית, כי אם בנך היצא מחלצוך הוא יבנה הבית לשמי. ויקם ה' את דברו אשר דבר, ואקם תחת דוד אבי ואשב על כסא ישראל כאשר דבר ה', ואבנה הבית לשם ה' א-לוהי ישראל.

גם כאן, קשה להתעלם מכך ששלמה מציג את המקדש כבנה ע"י משפחתו, ואיננו מערב את העם כשותף לבניה. ההנגדה למשכן בולטת. אמנם נאמר ע"י התורה שמה בנה את המשכן, אך אישיותו נחבאת אל הכלים ומסתתרת, ואינה תופסת את מרכז הבמה. לאורך כל פרשת ויקהל מודגשת תרומתם של בצלאל וחכמי הלב לבניין המשכן, ואף בפרשת פקודי - המתארת את משה כמקים בפועל את המשכן - נאמר בקפידה על כל שלב שהדבר נעשה "כאשר צוה ה' את משה". הציווי, ולא הסיפוק האישי, הוא המודגש.

ההבדל בין המשכן לבין המקדש ובין משה לבין שלמה בולט ביותר בטקסי החנוכה. בעוד שלמה ואישיותו תופסים את מרכז הבמה בחנוכת המקדש, נוכחותו של משה מוצנעת הרבה יותר בחנוכת המשכן. ואכן, חז"ל

הכבוד האישי. שלמה מתעל את הדחף האישי על מנת לבנות בית זבול ליושב במרומים. אף אם הוא מדגיש בתפילתו את עובדת היותו בונה הבית, ואף אם חלק העם ממועט - בל נשכח שכוחותיו מופנים לשמיים, והוא רוצה שיינשאו השערים ויבוא מלך הכבוד, שהוא הקב"ה.

תיעול הכוחות האישיים למטרות הנכונות הינו סוד גדול בעבודת השם, והוא הרעיון שחז"ל הביעו בגמרא הידועה (שבת קכט), שמי שנולד עם כוחות אגרסיביים יפנה למקצועות השחיטה והמילה. כוחותיו האישיים של אותו אדם הינם נתון קיים, והשאלה הגדולה היא לאן יתעל אותם. כשחז"ל שיבחו את שלמה על כך שבניין המקדש נמשך שבע שנים בלבד בעוד בניין ביתו לקח זמן כמעט כפול - עומק הענין איננו רק שבח על הזריזות בהקמת המקדש כשלעצמה, אלא סימן לכך שבניין המקדש, ולא בניין הארמון הפרטי, הוא שנתפס בעיניו כעיקר מפעלו. לכן, אומר הרב ליכטנשטיין, גדלותו של שלמה אינה בביטול האמביציות האישיות שלו, אלא ביכולתו להשתמש בהן לתכנים הנכונים. עם זאת, עדיין היו להן מחירים לא-מבוטלים, כפי שראינו בתחילת דברינו, ומשום כך הישגיו של שלמה טומנים בחובם אף את זרעי הבעיות שבהמשך הדרך